

KÖZLEMÉNYEK

Egy figyelemreméltó Ars notoria-töredék a Capreolus-kötet egykori kötéséből.* Az Országos Széchényi Könyvtárból nemrégiben Kalocsára visszakerült, kalandos sorsú Capreolus-ösnyomtatvány 1975-ös restaurálása során lefejtett régi kötés maradványai bizonyítékul szolgáltak a kötet kalocsai provenienciájához, amint azt Farkas Gábor Farkas fentebb részletesen ismertette és hitelt érdemlően bizonyította¹.

A makulatúra anyag legfontosabb részét egy nagyobb latin nyelvű pergamentöredék képezi, amelynek szövege már első ránézésre különlegesnek tűnik. Az *artes liberales* hagyományos felsorolását ugyanis olyan ritkán látott mesterségek egészítik ki rajta, mint az artes „mechanice et exceptive”, nevezetesen a „nigromancia, pigromancia” (halottidézés, tűzből való jóslás), amelyek a jóslás, a mágia, ráadásul a feketemágia megjelenési formái.

A szöveg feltűnő hasonlóságot mutat a középkori mágia alapvető szakkönyve, az *Ars notoria*, illetve *Flores aurei* címen egyaránt ismert, Tyanai Apolloniusnak tulajdonított munka tartalmával. Az *Ars notoria*, a középkori keresztény teurgia és rituális varázslás e kabbalisztikus alapokon nyugvó kézikönyve valamikor a 12–13. században keletkezhetett, szövege ötvennél is több latin kéziratban maradt fenn. Mágikus szavakkal teletűzdelt imákat és magyarázatokat tartalmaz, amelyek misztikus módon vezetik be az embert az isteni és emberi tudományok és művészetek ismeretébe. A megértést rajzok segítik. A szöveg az idők során erős változásokon ment keresztül, rövidített, kivonatos, illetve magyarázatokkal ellátott változatai egyaránt megjelentek és párhuzamosan hagyományozódtak.

Töredékünk szövege az utóbbi csoportba tartozik, a kritikai kiadás glosszázott, B változatához olyan közel áll, hogy néhol szinte szó szerinti egyezéseket sikerült kimutatni a Julien Véronèse kritikai kiadásának szövegével való összevetés során.²

A domonkos rendi szerző, Johannes Capreolus Szent Tamás kommentárjának ezt az 1483/84-es velencei kiadását a bécsi domonkos kolostori műhelyben kötötték be. Azonban nem csak ezen Capreolus ösnyomtatvány kötése készült itt: az MTA Könyvtára is rendelkezik ugyanennek a kiadásnak három kötetével (Inc. 122 /Pars 1, 2/, Inc. 123 /Pars 1/), amelyeken Azonsondai Marianne szakvéleménye alapján ugyancsak a bécsi domonkos műhely kötéseit azonosíthatók. Ezek előzéklapjai szintén egy *Ars notoria* kódex töredékei. Sőt, megvizsgálva a többi bécsi domonkos kötetű ösnyomtatványt, az Inc. 320/1-ről lefejtett töredék biztosan az itt leírt *Ars notoria* töredékkel azonos kódexből származik. A kérdésre egy későbbi közleményben visszatérünk.

* A leírás az MTA-OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoportban készült.

¹ L. FARKAS Gábor Farkas, *Egy kalocsai ösnyomtatvány és az Államvédelmi Hatóság* című közleményét ugyanebben a számban.

² A kötet rendelkezésünkre bocsátásáért és értékes segítségével Láng Benedeket illeti hálás köszönet.

Az *Ars notoria* töredék leírása

13/14. század – 1 csonka levélpár

Megsárgult, szakadozott, szúrágta, a verzóján alig olvasható pergamen levélpár felső harmada: 90×305 mm. – Írástűkőr: *65×60+15+60 mm, kéthasábos. – Gótikus könyvirás a 13/14. század fordulójáról, 11 tintával megvonalmazott sor. – Vörös paragrafusjel, rubrika: XI.

Őrzőkönyv jelzete: Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár In 137/3, régi jelzete: OSZK Inc. 1206.

Johannes Capreolus: *Questiones in IV libros Sententiarum*. Ed. Thomas de S. Germane. Venezia, Octavianus Scotus, Pars 3, 1483. GW 6032; CIH 896. Bécsi domonkos kötés.

Kísérőanyag: 2 db. pergamencsík (az egyik beíratlan): 275×23 mm. Német nyelvű örökösödési oklevél, 15. század második fele: *Zu Wie[n...]*; 2 db papírcímke feltehetően a gerincről leáztatva; egy bőrdarab a 18. sz.-ban restaurált gerinc aljáról, rajta arany betűkkel: „D.A.14[83]”, egyéb apró bőrdarabkák és a 18. századi kalocsai raktári jelzetet (N.22, vol. III. CA) tartalmazó cédula.

Eredete ismeretlen. – Használat: Bécs (ld. őrzőkönyv kötése, makulátúra).

ARS NOTORIA, B változat³, 62, 71, 76, 78. glossza

f. 1ra: *In ista oratione [...] asserit Salomon est scriptum magnum nomen Domini, quod scripsit in templo in quo repertus fuit quando sua mater querebat eum, et ibi multa [...] fecisse dicitur. Quare prohibitum est [...] assumat sive praesumat [...] istius artis aut pro facundia [...]* (vö. 62. glossza, Ed. p. 183.)

f. 1rb: *[...] rabilem [...] Salomon [...] sufficia*

f. 1va: *[...] reddatur ius suum [...] summus deus qui omnia [...] in ista arte erant [...] in ea assignavit [...] [conti]netur ornatus verborum*

f. 1vb: *igitur superius data est sufficiens diffinitio de orationibus generalibus et praeceptis generalibus. Nunc in sequentibus capitulis faciemus mentionem de artibus VII liberalibus et specialiter de tribus et de notis earum scilicet de figuris primo de grammatica, secundo de loyca, tertio de rethorica et in fine [...]*

f. 2ra: *videndum [...] de notis et figuris trium artium liberalium. unde sciendum est quod in ista [...] continentur omnes partes (?) omnium artium [...] et aliarum artium [...] sunt] liberales, mechanice et exceptive. Quae vero sint liberales VII, grammatica, loyca, rethorica, musica, phisica aritmetica, astronomia. Quae sunt mechanice, nigromancia pigromancia etc. sicut in sequenti capitulo declarantur. Item sciendum est quod quaelibet ars istarum VII [...]* (vö. 71. glossza, Ed. p. 185–186.)

f. 2rb: *isto capitulo. XI. Grammatica vero etc. In isto capitulo facit mentionem de tribus [...] quelibet istarum trium artium habeat. Dicit enim quod grammatica tres habeat notas, dyalectica duas. Rethorica IIII, vel qua de causa quelibet istarum trium artium tot figuras habeat, nec plures, nec pauciores. Angelus offerens eas Salomoni super altare declaravit.* (vö. 76. glossza, Ed. p. 188.)

f. 2va: *magnum est [...] videns et cognoscens quod ars grammaticae scientiaque liberalis necessaria est ad discendas alias scientias voluit eam praeesse [...] et quod in ea et [...] specialiter (spirituali-*

³ *L'Ars notoria au Moyen Âge: introduction et édition critique (Micrologus' Library 21 = Salomon Latinus 1)*, ed. Véronèse, Julien, Firenze, SISMEL – Edizioni del Galluzzo, 2007.

ter?) tria necessaria (?) tres note[...] orationes ista [...] In arte grammatica vere sunt tria necessaria, videlicet ordina[cio ...]

f. 2vb: *necesse est [...] primo orationes [...] prima capitula et orationes que adhibent memori- am facundiam et intellectum perfectum suis temporibus et horis superius assignatis [...] ita illas orationes prosunt(?) secundum tempora determinata et constituta et [...] scientiam plenariam et perfectam artis grammaticae in prima die mensis sequentis [...] supradictis luna [...] in domo* (vö. 78. glossza, Ed. p. 189.)

KISDI KLÁRA